

Duurzame Autarkische Strategie

(bij Notitie "Regionaal Stofwisselingsplan als onderdeel van Milieubeleid")
Ir W.H.J.B.Wang

Uitgangspunten

Aanleidingen

Een levensgemeenschap die zichzelf volledig kan bedruipen heeft een korte relatie met de natuur. Zij heeft een samenstel van individueel en gezamenlijk gedrag ontwikkeld waardoor zij vrijwel onafhankelijk is van omringende groepen mensen om te kunnen voortbestaan. Vandaar het Griekse "autos" en "arkein", zelf voldoende sterk of toereikend zijn.

Vandaag de dag komt autarkie waarschijnlijk alleen nog maar voor bij sommige natuurliefhebbers (bv. indianen), die hun natuurlijke omgeving zo weinig aantasten, dat natuurlijk herstel ruimschoots mogelijk is.

De bestaansbronnen en de kwaliteit van de leefomgeving blijven intact, zodat andere levende wezens nu en in de (verre) toekomst er eveneens van kunnen genieten.

Dat het milieu een maatschappelijk vraagstuk is of kan zijn valt daarbij vooralsnog niet zo op.

De mensen in het paleolithicum leefden waarschijnlijk, zoals tot voor kort de Bosjesmannen, van de pluk en misschien jacht met behulp van valstrikken.

De afstemming tussen voedselvoorraad en aantal monden moest soms drastisch worden aangepakt (bv. infanticide). Dit zijn eerste vormen van maatschappelijke handelingen en zij konden dus vernietigend zijn ten opzichte van leden van de leefgemeenschap.

Maatschappelijk handelen want: planmatig collectief gedrag. (1)

De kleine leefgemeenschap paste zich aan. Het gaat om een voortdurend aanpassingsproces, adaptatie. Enerzijds worden de omstandigheden (natuur) naar je eigen hand gezet (assimilatie). Anderzijds stel je je in op de omstandigheden (accommodatie).

Dit aanpassingsproces was duurzaam, voor zover en zolang het geen nadelige gevolgen afwentelde op anderen, tijdgenoten dan wel nazaten.

Een dergelijk oorspronkelijk autarkisch aanpassingsproces is vandaag de dag niet denkbaar in de verhoudingen tussen maatschappij en natuur.

Toch zal het inmiddels verstoorde evenwicht tussen accommodatie en assimilatie moeten worden teruggevonden, wil het voortbestaan van de mensen niet verder in gevaar komen.

Dit voortbestaan dan wel in ruime zin opgevat, dus niet alleen pure biologische overlevingskansen, maar met inbegrip van culturele elementen zoals een hoge waardering voor natuurlijke omgevingsfactoren, rechtvaardige verdeling van rijkdom, kortom factoren die cruciaal zijn voor de kwaliteit van het leven.

Aangrijpingspunten daarbij zijn de menselijke arbeid en de natuurlijke hulpbronnen. (2)

In de arbeid gaat de mens een verhouding aan met de natuur, die sterk bepaald wordt - of wellicht beter, vorm krijgt - door de maatschappelijke organisatie. Die betrekking is daardoor indirect: taakverdeling en technologie zijn de hoofdelementen (geworden) van de relaties.

De hierachter liggende hang naar productiviteitsverhoging stuwde tot op heden alle maatschappelijke activiteiten. De gevolgen zijn in alle levensbereiken terug te vinden, in onze "ecological footprint". (3)

In Nederland is ooit omwille van de autarkie de landbouwstructuur onderwerp van beleid geworden: Nederland zou nooit zonder voedsel mogen komen te zitten in barre omstandigheden. Een dergelijk streven kan overigens tot in zichzelf gekeerdheid leiden en hoeft bepaald niet in te houden dat de relatie tot de natuurlijke hulpbronnen evenwichtig is.

Dat is gebleken.

Inmiddels voert Nederland op grote schaal landbouwproducten uit, op basis van een productiviteit die steunt op een hoog niveau van technologie, dus toegepast maatschappelijk kapitaal. De discussie over "mammoet-landbouw" is dan ook reeds lang gaande. (4)

Ook andere producten en diensten hebben een veel groter bereik gekregen dan het niveau van de eigen behoeftebevrediging.

Tegelijkertijd is in samenhang daarmee de afhankelijkheid van het buitenland stelselmatig toegenomen.

Nederland is opgenomen in (het rijke circuit van) de wereld en richt zich naar de daarbij behorende eisen. (5)

Aantasting van de natuurlijke omstandigheden, uitputting van de bestaansbronnen, werkloosheid, overbezetting van bepaalde gedeelten van de ruimte zijn de verschijnselen waarmee iedereen langzamerhand vertrouwd dreigt te geraken.

Niet alleen is er dus sprake van een sociaaleconomische splitsing van de wereld, ook de natuurlijke bestaansbasis van de gemeenschap valt ten prooi aan vernietiging.

In feite wordt men op plaatselijk niveau gesteld tegenover de gevolgen van hetgeen het rijke circuit aanricht. De "vergoeding" die de plaatselijke gemeenschap ontvangt weegt allengs niet meer op tegen de lasten of zelfs schade. De arbeidsloze economische groei kan geen compensatie bieden voor de aantasting van de leefkwaliteit van de (lokale) gemeenschappen.

Tegenwicht is geboden om de problemen tegemoet te treden.

Tegenwicht

In relatie tot de problemen moet strategisch tegenwicht worden geboden. De strategische categorieën vindt men in enerzijds de economische groeicomponenten, anderzijds in de maatschappelijke herverdeling. (6)

Welk deel investeer je in milieu-verbeterende projecten?

Wat geef je uit aan kwaliteit van de leefomgeving?

Daarbij is de vraag naar duurzaamheid inmiddels het belangrijkste criterium aan het worden.

In een bepaald gebied zal meer en meer de ecologische kwaliteit van de activiteiten een concurrentiefactor worden. Daarmee de feitelijke kracht van het ecologisch management.

Duurzame autarkische strategie - DAS - wil hieraan richting geven, in nauwe samenhang met andere (beleidsmatige) activiteiten. Bij dit laatste is van betekenis, dat ook op politiek en bestuurlijk terrein de institutionalisering gelijke tred houdt met de economische schaalontwikkeling. Het gewenste tegenwicht heeft ook betrekking op deze verschijnselen.

Dit houdt in, dat op de juiste schaalniveaus passende bestuurlijke organisatie en besluitkracht aanwezig is.

"Autarkische strategie" op zich geeft aan, dat de *richting* waarin gezocht wordt de onafhankelijke *zelfvoorziening* als perspectief heeft. Niet zozeer als concreet einddoel, omdat lokale zelfvoorziening een onwerkelijke afzondering van de rest van de wereld zou kunnen doen veronderstellen. Nadruk moet vervolgens liggen op het *lokale karakter* van het *aangrijpingspunt* van de strategie.

In economische termen gaat het om *endogene* ontwikkelingsmogelijkheden.

Als extra eis geldt, dat de strategie op duurzaamheid gericht moet zijn, teneinde de overlevingskansen op langere termijn veilig te stellen. Dat wil, kort samengevat, zeggen, dat schadelijke gevolgen niet op latere generaties of elders wonende tijdgenoten worden afgewenteld en dat de bestaansbronnen niet worden uitgeput. (7)

Op lange termijn is dus het overlevingsperspectief in enge zin, het ecologisch evenwicht van de mensensoort, wel degelijk van belang.

Deze overlevingsstrategie kan en moet op tal van manieren praktisch worden uitgewerkt (bestuurlijk, politiek, technologisch, ruimtelijk, etc.), met inachtnaam van de strategische componenten.

Belangrijke elementen daarbij zijn kringloopbenadering en terugdringen van verspilling.

DAS is een concept waarin economie en ecologie versmelten, gebaseerd op de gedachte van zich zelf bedruipende leefeenheden. Belangrijk is daarbij de kringloop van materie, die toereikend moet zijn om het voortbestaan van de sociaaleconomische eenheid te waarborgen en geen schadelijke neveneffecten met zich meebrengt (praktijkvoorbeelden bestaan reeds in de alternatieve landbouw).

Waarom DAS?

DAS pakt de problemen aan van de dreigende dualiteit in de economie en de nadelige gevolgen van de "rijke" of "wereldeconomie". Daarbij dient het autarkische basismodel als richtinggevend voorbeeld.

Wat is het nieuwe van DAS?

In DAS wordt gezocht naar samenhangen en het bewerkstelligen van doeltreffende en doelmatige vervlechtingen (in samenhang met schaalniveaus). Tot op heden vonden en vinden allerlei ontwikkelingen plaats in diverse sectoren en op verschillende plaatsen (vgl. De Kleine Aarde, ecoboerderijen, lokale initiatieven voor werkgelegenheid, etc.).

Inmiddels bestaan landelijke overlegstructuren.

Hier wordt vanuit de plaatselijke ervaringen voordeel behaald door wederzijdse versterking, door van elkaar te leren, door samenwerking te bevorderen, etc.

"Grensoverschrijdende" activiteiten zijn bovendien wenselijk, onder andere omdat inkapseling in de grote (EEG) structuren dreigt, bijvoorbeeld via centralisme ("ecokeuren"). Het gevaar daarbij is dat compromissen worden gebakken die in hoge mate suboptimaal zijn.

Die samenhangen moeten worden opgebouwd vanuit de lokale initiatieven.

Een nieuwe rol voor de lokale of regionale overheden dient zich daardoor aan, in aanvulling op en soms als tegenwicht voor de benadering van boven naar beneden met concepten die vooralsnog geen draagvlak bezitten.

Beperkingen en gevaren

DAS wil geen strategie zijn tot in zich zelf gekeerd raken, vijandigheid jegens "vreemden", isolatie dan wel fundamentalisme bij ecologische doeleinden ("ecofascisme").

Uitwerkingen, globaal

Het begrip van duurzame autarkische strategie en passende scenario's kunnen worden uitgewerkt langs verschillende invalshoeken: thematisch (bijv. kringloop, verspilling, energiebalans, verhouding waarde/materie, etc.), sectoraal (bijv. bedrijven, logistieke ketens, gezinshuishoudens, overheidsingrijpen) en territoriaal (van lokaal tot internationaal).

Daarbij zijn ook de dwarsverbanden belangwekkend, juist vanwege het open zijn van de economie.

Toepassing in de regionale planning

Aanvullend op de beleidsinspanningen die er op gericht zijn bedrijven uit de wijde omgeving tot vestiging te verleiden zouden voorwaarden moeten worden geschapen om initiatieven uit te lokken of te versterken voor het opbouwen van een eigen, basaal sociaaleconomisch netwerk. Dit zou bij voorkeur moeten gebeuren door uit te gaan van de gewenste beheersing van materie- en energiestromen. Een bouwsteen kan zijn de ontwikkeling van een stelsel van kringloopactiviteiten, die inkomen voortbrengen en "spin-off".

Een "*Regionaal Stofwisselingsplan*" levert hier een goede kapstok.

Daarin kan bijvoorbeeld de alternatieve voedselproductie en -distributie aangrijpingspunt zijn (GFT-compost), alsmede de vervaardiging van duurzame (bouw)materialen (hergebruik grondstoffen).

N.B. Sedert 1960 is het aantal verkooppunten in de sfeer van de dagelijkse consumptie tot op en derde teruggelopen.

Vooruitlopend op strengere milieuvoorschriften kan een begin gemaakt worden met het opstellen van bedrijfsmilieu-balansen, waarin de huishouding van materiaalgebruik en energie wordt opgenomen. De economische meerwaarde hiervan

is een aanscherping van het kostenbeleid in de onderneming. Vanuit een bedrijfsgewijze benadering kunnen naar verwachting dwarsverbanden worden gelegd, zodat de output van de één de input van de ander wordt.

Aangezien tachtig procent van het vrachtverkeer regionaal gebonden is ligt hier eveneens een aangrijpingspunt voor de stedelijke of regionale distributielogistiek.

Een "eigen economische infrastructuur" wordt vaak ook gezien als vestigingsplaatsfactor voor bedrijven (think global, act local). Voorbeelden van het belang van dergelijke plaatselijke vervlechtingen zijn in de literatuur in redelijke mate voorhanden (Noord Italië, USA, etc.).

Op een aantal plaatsen wordt reeds gewerkt met het huishoudelijk afval, dat een bron van inkomsten kan zijn voor een aantal personen.

Toepassing in de planologie

In de planologie liggen praktische uitwerkingen op het gebied van inrichting van stad en land: grondgebruik, verplaatsingen, materiaalgebruik openbare ruimten, waterhuishouding, ecosystemen, etc.

"Ruimte" kan worden gezien als een "voorraadgrootheid" die bewust transformeerbaar is.

Daarbij gaat het onder andere om (programmatische) uitgangspunten, instrumenten van financiële, juridische en technische aard, (ontwerp)criteria, e.d. die de veranderingsstrategie kunnen dienen. Bij langzame verandering spreekt men van "beheer", bijvoorbeeld stedelijk beheer. Snellere transformatie wordt gezien als "ontwikkeling" bijvoorbeeld grote nieuwbouwprojecten.

Daarin speelt de ecologische grondslag van een gebied een belangrijke structurerende rol.

Plannen

In de *plannen* komt dit tot uitdrukking in allerlei kenmerken, zoals wijze van ontsluiting voor diverse vervoermiddelen, afstand tot voorzieningen (logistieke grondslag van het plan), waterhuishouding (regenwater, afvalwater), materiaalgebruik openbare ruimten, bebouwd tegenover onbebouwd oppervlak, energiebalans, voorzieningen voor afvalverzameling en -verwerking, etc.

Het moet er dan wel zijn ingebracht tijdens de ontwerpfase, met behulp van de structuur- en vormelementen.

Programma

Ook in de *programmatische sfeer* treft men elementen aan die bij deze strategie passen, zoals ruimte voor bepaald grondgebruik (bijvoorbeeld ecoboerderijen, eventueel in samenhang met kinderboerderijen, kringloopbedrijvigheid en daarbij behorende logistieke voorzieningen).

Bij de planvoorbereiding betreft men de eventueel reeds aanwezige dan wel te werven gegadigden voor dit soort activiteiten.

Beleid

Beleidsmatig moeten voorwaarden worden geschapen opdat de autarkische strategie van de grond komt. Dit vergt het in kaart brengen van wat er reeds gaande is, het betrekken van de belanghebbenden bij het planvormingsproces, dan wel het aansluiten bij de reeds in gang zijnde processen.

Daarbij kan gebruik gemaakt worden van (te formuleren) beleidsopties of scenario's, bijvoorbeeld in (modules van) stofwisselingsplannen.

Onderzoek

Onderzoek zal zich richten op de mogelijkheden van een gebied en vaak participierend van karakter (moeten) zijn.

Welke drijvende krachten zijn er te ontwaren? Welke hindernissen? Welke onveranderlijke of onstuitbare ontwikkelingen? Welke randvoorwaarden? Welke potenties, sterke kanten treft men aan? Etc.

Eindnoten

1. Hier zij verwezen naar een uitvoeriger behandeling en doorverwijzingen in: Wang (1979)
2. Over het probleem van de arbeidswaarde, de ruilwaarde en de gebruikswaarde meer in: Wang (1982). Daar gaat het om de splitsing tussen neoklassieke ruilwaardetheorie en materialistische gebruikswaardetheorie, die voortvloeien uit de klassieke politieke economie.
3. Het begrip "ecological footprint" is afkomstig van ..... (19..)
4. Zie kritiek op Nota Landelijke Gebieden, in: Wang (1980b)
5. vgl. het patroon van de relaties tussen rijk en arm circuit in: "De macht van tante Truus", W. Wang (1984)

6. Zie ook: Wang (1980a)

7. vgl. Brundtland, Our common future

Literatuur

Wang, Wim
Orientatiecollege milieukunde, deel 4
T.U. Eindhoven, 1979

id.
Werkcollege Milieu en Externe Effecten
T.U. Eindhoven, 1979

id.
Sociaaleconomische basiselementen van ruimtegebruik
Stedenbouw en Volkshuisvesting, 1980 a

id.
Orientatiecollege Milieukunde
T.U. Eindhoven, 1980 b

id.
Orientatiecollege milieukunde
T.U. Eindhoven, 1982

id.
De macht van tante Truus
Stichting Planologische Discussiedagen, 1984